

տարեկան մեծ ուխտաւորութեանց օրերուն կը ծառայէն առեւտուրի, տօնաւաճառ առնուի պահ: Թէ՛ Հոռովկայի և թէ չըջակաց, գիւղերու արհեստաւորներ իրենց վաճառքի ամէն տեսակ նիւթերը կը ցուցադրէին այդ պահպաններուն մէջ և չըջանի բնակիչները ուխտաւորութեամբ հեղրոն գաղով գիւղութեամբ կը գնէին իրենց պէտք եղած նիւթերը, ընդհանրապէս Հոռովկայի տարագաղործական «հոր»երէն հանուած կերպանները, որոնք շատ յարգի էին: Մինչև այսօր Ծրանայի և Եւրոպական շատ երկրներու մէջ տօնաւաճառներ կը սարքուին եկեղեցիներու հրապարակներու վերայ և մեծ վաճառքներ տարիսպներէն դուրս տարեկան մեծ ուխտաւորութիւններու ընթացքին: Վաղնիական սովորութիւն մըն է՝ որ Եւրոպայէն Արեւելք ալ անցած է Խաչակիրներու օրով, թէև շատ աւելի առաջ սուրիական հեթանոսական հին քաղաքներ, Պաւլիս, Պաւսպէք և այլն, իրենց հեթանոսական տաճարներու արտաքին գաւիթա ներուն մէջ, հեթանոսական մեծ տօներուն ունէին նոյն սովորութիւնը: Այսօր ալ, սուրիական հին վաճառքներ տարեկան ուխտաւորութեանց, շարժական շուկաներ կը հաստատուին և վաճառքներ ի նպաստ կուրելուր գաւառներ կ'ապահովուին: Հոռովկայի կրթման նշանաւոր ջոշակութիւնը, քաղաքին կործանումէն յետոյ, անցած էր Այնթապի և Մարաշի, որոնց քործած պարզ կամ միասնական տարազները շատ յարգի էին ու մինչև վերջերս կը փնտռուէին Այնտայ և չըջակայ քաղաքներէն: շուկաներուն վերայ, մասնաւոր ի Տէրսիմ:

ԱՐՏԱԻԱԶԴԻ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(Շարունակելի)

ՔՆՆԱԴԱՏԱՆ

ՏՐԱՆՍԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՎ ՍԻՒՆԵՐԸ

Դան սակայն պարագաներ ուր արուեստներէն որեւէ մէկը կարող է արտայայտուիլ բարձրագոյն կայծառութեամբ՝ զգացում մը, գաղափար մը կամ ձեւ մը որ անկանոսէն կը վերաբերի Խաչակիր արուեստի մը: Գաղափարներ իրաւունքով կը պատկանին գրականութեան: Գրագէտը միայն կարող է արտայայտուիլ՝ գաղափար մը, երաժիշտը՝ զայն կը թելադրէ միայն, նկարիչը՝ կրնայ միայն զայն խորհրդանշել: Արդ, կրնայ պատահիլ որ գաղափար մը ունայտ է այն կիսակազմ վիճակին մէջ ուր ան՝ կը շփոթուի տակաւին զգացումին հետ որմէ կը ծնի: Զայն շատ ճշգրտել Խաչակիր իրեն կորսնցնել պիտի տային իր փափուկ և խուսափուկ հմայքը: Երաժիշտութիւնը ինչ ասան ճիշտ յարմարագոյն միջոցը պիտի ըլլար աւելորդ, որովհետեւ, ան շարտայայտուի զայն, ալ՝ կը ծնի:

Արիշ տեսակէտով մը, արուեստներու նոյն հրեք մեծ գաղափարները՝ մեզի կ'ենթերին իւր Երեւոյթներ որ կ'արտայայտուին իշխանութեանը տակ կարգ մը տիեզերական պայմաններու՝ միջոց և ժամանակ: Գծադրական արուեստները կը ներկայացնեն աշխարհը՝ համոյթ մը միջոցին մէջ, բայց վայրկեան մը ժամանակին մէջ, խառնին արուեստները կը մատուցանեն մտքին՝ համոյթ մը ժամանակին մէջ, բայց կէտ մը միայն միջոցին մէջ: Կըսուածական արուեստները վերջապէս — զանց ընելով պարը և գերծ են ժամանակի կամ միջոցի պատահականութիւններէն, և երաժիշտութիւնը՝ «կը համարէ միջոցէն և ժամանակէն դուրս»:

Որ գաղափարներ ալ պատկանին՝ «Արուեստը միութիւն է քս «Ան ինքն իր մէջ ճիշդ մըն է միութեան որոշ տեսակի մը բերելու համար, ներդաշնակ և քաղցր: Բնութեան երեւութական խառնիճաղաճը և ալապանութիւնը»:

Ահսոնք են, արուեստի տեսարան Ֆա-
կէի տեսութիւններէն մէկ քանին:

Ինչնհնք աստիճան մը ես, և, հետա-
պնդելով վերլուծումը, քնննք իր կար-
ծիքները յօսուքին արուեստին աստին,
մասնաւորաբար գրականութիւնն ըլլալով
մեզ շահագրգռողը:

Գէտք է գիտել մասնէն առաջ որ, հե-
տեւողական՝ գրականութեան դրութեան-
կան աճին բացատրութենէ իր խորշումին,
ոչ միայն չէ փորձած, Taine-ին կամ Brune-
tière-ին պէս, տալ հատ մը այդ բացատրու-
թիւնն, այլ կը դատապարտէ այդ կարգի
ամէն փորձ, ուրկէ ալ գայ: Գրութիւն մը
աշխատանքի կերպ մըն էս, կը գրէ Taine-ի
մասին յօդուածի մը մէջ: Ընթացիկը ցանկ
նիւթոց մըն է ան. — է՛ նաեւ արդիւնք մեր
նկարագրին, արմատական պարզ կիրարու-
թիւն մը՝ իրերը տեսնելու մեր մտերիմ և
անձնական կերպին:

Որպէս աշխատանքի միջոց, գրութիւն
մը կրնայ ներկայացնել նկատելի առաւե-
լութիւններ որոնցմէ քանի մը հատ տե-
սանք, ուսումնասիրելու ատեն Brunetière-ի
վարդապետական և գրութեանական քննա-
դատութիւնը:

Իայց գրութիւն մը նիւթերու նախադիր
ցանկ մըն է նաեւ: Մարդիկ ունին որոշ թի-
ւով գորակներ որոնց մէջ պէտք է մտցնել,
կամայ—ակամայ, բոլոր պատահած եղե-
լութիւնները: Եւ որովհետեւ իրականու-
թիւնը միշտ աւելի հարուստ է քան ամե-
նէն ընդարձակ դարակներու խումբը, կը
պատահէ միշտ որ իրականութիւնը ձեւա-
պէտձօք, երբեմն գիտակցօրէն, երբեմն
անգիտակցօրէն, չողողելու համար և չխոս-
տովանելու համար անբաւարարութիւնը
գրութեան, կամ անոր անիմաստութիւնը:

Եւ ամէն գրութեան այս անպատեհու-
թիւնը լուրջ է, խոտովմանք այց:

Դրութիւն մը վերջապէս արդիւնքն
է մեր նկարագրին: Իր ցանկութեան մէջ
հասնելու հշմարտութեան, որ կը խուսա-
փի անդադար իր ճիւղաններէն, քննադատը
երբեմն կը փորձուի կող ընելու չափա-
նիշի մը՝ արտաքին, պաշտպանուելու հա-
մար իր ատելի սոխի դէմ, յաւիտենական
և զրգոյիչ արգելք հշմարտութեան հետա-
խուզումին: Կը կառուցանէ գրութիւն մը
որուն կը վերագրէ կախարդական այն կա-

րողութիւնը զոր մերժեց իր սեփական ըզ-
գայարանքին, կամ որ անոր միբժուեցաւ,
կառուցանելու համար այս դրութիւնը, ա-
ւա՞ղ, կը գիմէ միշտ իրմէն իսկ հայթա-
յիւնքն Նիւթեզէններու, և յօրինուածու-
թիւնն իսկ այս նիւթեզէններուն ենթա-
կայական գործ է միշտ, և հետեւաբար ա-
նորոշ: Կամենալով պաշտպանուիլ իր անձ
նական զգայարանքին դէմ, գրութեանական
քննադատն արուեստի օրէնքի կը բարձրա-
ցնէ իր կարգ մը սիրելի առածները. փոխ-
առեալ արժանապատուութիւն մը կը վի-
րագրէ միայն իր ատքին ընթացքներէն ու
մանց: Այն վայրկեանին իսկ որ ունենալ
կը կարծէ իր տրամագրութեան տակ հե-
տախուզումի անանձնական միջոց մը, ունի
միայն խափանաբար և կարծր դործիք մը,
մտածուած համագրութիւն մը իր մտերիմ
բարցոյթին:

Այսինքն գրութիւն մը խարկանք է:
Ան կը թուի ըլլալ հետախուզումի առաւ-
կայական միջոց մը, և է միայն առարկա-
յականութեան ծուծը: Ի մի բան յուսահա-
տափուն է:

Այս առարկութիւնները լաւ գիտնալով,
բնութիւն է որ Ֆակէն ձեռնպահ մնացած ըլ-
լայ բանաձեւելէ գրութիւն մը, Ընդհանուր
ցուցմունքները զորս մատնանշիցինք չեն
կրնար նկատուել գրութիւն մը կազմող,
— ոչ ալ անոնք զորս պիտի քաղենք:

Կանգ առնենք վայրկեան մը դասաւո-
րումին վրայ, որ Ֆակէն կը փորձէ հաս-
տատել գրականութեան կալուածին մէջ:
Ըկան գիրքեր գաղափարներու, ինչպէս Le
Discours de la Méthode, L'Esprit des lois,
Le Cours de philosophie positive, կան գիր-
քեր զգացումի, ինչպէս Les Confessions
et Les Mémoires d'outre-tombe, կան տրամա-
թիք պօշմներ, կան քնարական պօշմներ:

Ինչպէս կը տեսնուի, հեղինակը կը
զատորոշէ գրական երկերու երեք դաս-
կարգ՝ գաղափարներու գիրքեր, զգացումի
գիրքեր, պօշմներ: Իր մեծ գիծերուն մէջ,
այս պարզ և յստակ դասաւորումը սքան-
չելի կը թուի մեզի: Սակայն ան կրնայ նաեւ
վերցնել քանի մը առարկութիւններ թերեւս:

Նրեք խումբերէն առաջինին վրայ՝ ու-
նիշ ընելիք, եթէ ոչ փափաքելի պիտի
ըլլար անկասկած ճշգրտել գրգապատճառ-
ները որոնց համար իբր գրականութեան

պատկանող չէն նկատեր գազափարներու սիւն-գիրքը: Եւ եթէ գրողու ըլլալու հաւասար, իմաստասէրը պարտի գոհացնել կարգ մը պահանջներ, անկասկած տալին էր ըստին տալ:

Երկրորդ խումբը՝ զգացումներու գիրքերն են: Բայց որ զգացումներուն մասին է հարցը: Հեղինակներն էր, կամ առհասարակը պետք չէր անձնաւորութիւններունը: Վտարանայում համար իր մտածումը Ծակէին առեւած օրինակները կը մտնան չեն, հեղինակին վերաբերող զգացումները: Արագսէս Jean-Jacques Rousseau-ի Confessions-ներուն մէջ շահեկանը, հեղինակին հոգին իսկ է, շարունակ իր հոգեկան վիճակներուն, զգացումները, օրոնք իրենը եղած են իր թափառական և խռովայն կեանքին դասազան պայմաններուն մէջ: Եթէ այսպէս իմաստաւոր է զգացումի գիրքերը արտաւայտութիւնը, այդ դասաւորումին աւելի շնորհիւ չկար օրովհետեւ իրենց իսկ քննութիւնը կը հետեւցար անո՛ր — Բայց թերեւ հեղինակին ճշմարիտ մտածումը այդ չէր օրովհետեւ խորհուրդ անոնց այդ գիրքներուն մասին զոր զգացումի գիրքեր կը իջէինք, կը յիշատակէ, մեկնութեան ընթացքին, վէպեր և հորափայտք և Princesses de Clève, Eugénie Grandet, Madame Bovary, և այլն: Արդ, իրենց զգացումներէն չէ որ այս երկերուն հեղինակները մեղի կը խօսեն, այլ անոնց հերոսներուն և Balzac-ը պէտք չէ փնտռենք Eugénie Grandet-ին մէջ, ոչ ալ Flaubert-ը՝ Madame Bovary-ին մէջ: Մենք կ'ապրինք այդ անձնաւորութիւններուն կեանքով, որ մեղ կը թափանցէ վայրկեան մը: Անոնք անհեղինակը բան մը ունի ասոր մէջ, բայց միայն իր տաղանդով կամ հանձարով, ինչպէս թատերագիրք որ պէտք չունի — ու ընդհանրապէս չի խառնուիր ինքն, իսկ իր անձնութեան մեղի կը խօսեն, այլ ասոր անկախ զգացում կեանք մը: — Այդ տեսակետէն Ծակէին արտաւայտած դասաւորումը չի կարող ուրեմն բանականացնել ճշգրիտ և քաջատրիւն:

Եւ անուան յորպէս չենք տեսներ եւրոպայի խումբին՝ պոէմներուն մէջ, ոչ դրամատիկական պոէմներ, ոչ վէպեր, ոչ նորավէպեր որ պոէմներ են անպայման, ճիշտ արտաւայտ և քննարկական պոէմներուն պէս:

Որովհետեւ պէտք է հասկցուի պոէմ

բառին վրայ կամ, ինչ որ նոյնն է, բանաստեղծ բառին իմաստին վրայ, բանաստեղծներն ըլլալով պոէմ արտադրողներ: Այդ բառը ունի ընթացիկ և նոյնիսկ գրական լեզուին մէջ, երկու տարբերակներով: Բանաստեղծ է անի որ ունի ի կ'արտայայտէ բանաստեղծական շարժումներ, որ ունի, նոյնիսկ արձակի մէջ, փայլ և հոխուրդ և Բանաստեղծ է մարդ իր առողջ, երբ այդ ունի նշանաւոր է երանգով, համարձակութեամբ, հոխուրդով:

Մարդ բանաստեղծ է — և ասկէս անի քան զիւրին կերպ մըն է բանաստեղծ ըլլալու, որ ամենէն շատ արարած ունի է միայն մշակելու համար քոտանաւորներով, երկեր հրահրել արտաւայտել: Բանաստեղծ ըլլալու այս տարբեր կերպերը, օրքան ալ յարգելի ըլլան, անկասկած աւելի լաւ պիտի ըլլար գտնել: Չանոնք յորակելու համար, ուրիշ անուն մը:

Բանաստեղծ է տակաւին, և մանաւանդ անի որ, երեսակաւորութեամբ, օգտուած ոչ կը արեղծէ կեանքով, օգտուած է անի, հոգ չէ թէ արտաւայտող կամ արձակ գրէ, էականը հանգիստին է երկին մէջ կեանքին շարունակ: Այս նկատողութեամբ վերապահելու յորմանքով է, ճիշտ արտաւայտելու քննարկութիւն պէտք է:

Այդ ատարձակութեամբ Ծակէին ինքն իսկ կը հաստատէ «Poétique de Racine» օրոնքներուն մէջ: Ինչ կը ասումնէ բանաստեղծը (զիւրի ինքնած արտաւայտում) մարդ մը որ ունի այս երեսակաւորութիւնը մասնաւոր թեմով մը և, այս փայլուն անհամար կերպը տեսնելու կամ հնարելու բանքը: Եւ ան կը ասումնէ նաեւ, քոտանաւորը (երկրորդ իմաստով) արեղծի մը: Եւ ինչպէս արտադրող մը է անի, զգացում և զգեցողութիւն, արտաւայտութեամբ և Racine փառանաւոր է, մանաւանդ, բառին արտաւայտումով քիչ մը երկրորդ արտաւայտում, Corneille բանաստեղծ է իրիկ արեղծողութեամբ: Shakespeare-ը՝ երկու իմաստով: «Corneille բանաստեղծ մըն է և Racine-ը բանաստեղծ է, Shakespeare-ը միանգամայն բանաստեղծ մը, և բանաստեղծ է ուրիշ: Եւ եթէ այս այսպէս է արտաւայտում անի, զեղծիկայս բանաստեղծներու կարգին: Shakespeare-ի և Corneille-ի կերպերն են:

ու նոյն շարքին, գէթ նոյն արժանիքով, Dickens-ը, Balzac-ը, Tolstoi-ն և Flaubert-ը որպէս էականեր ստեղծողներ: Անոնց վէպերը պէժմաներ են, ճիշտ ինչպէս արամները մէկուն, կամ միւսին ոչ բերգութիւնները:

Այսպէս բարեփոխուած, Ֆակէին դասաւորումը կրնայ ընդունուիլ, կը կարծենք, ամենայն ապահովութեամբ: Պիտի ընդունի՞նք նաև իր ճարտար տեսութիւնները քննադատութեան գերին ժառանգ:

Օուցարդինք վանոնք նախ, ամփոփ կերպով:

Կատարեալ անկեղծութեամբ մը, Ֆակէն կը յայտարարէ թէ անկասկած աւելի լաւ պիտի ըլլար աւելի՛ կարդալ հեղինակները քան թէ քննադատները, որովհետեւ քննադատութեանց ընթերցումը «քիչ մը բիւզանդական սովորութիւնն է: Ան կը հաստատէ, անկէ վատ, որ քննադատութիւնը անկարող կը թուի ներգործել ունէ բարոյական ազդեցութիւն, գէթ ուղղակի, նոյն այն պատճառաւ, զոր տեսանք, որուն համար արուեստն իսկ չի կրնար նկատուիլ բարոյականութեան ազդակ մը: Բայց օրթէ արուեստագէտը անուղղակիօրէն բարոյականութեան ազդակ է Գեղեցիկին իրագործելուն համար, քննադատը պիտի ըլլայ անուղղակիօրէն բարոյականութեան ազդակ: Գեղեցիկը սիրեցնելով Գեղեցկութիւնը: Քննադատութեան օգտակարութիւնը հոգ է ք: Սիրելի կուտայ գեղեցիկ բաները: Եւ խորհիլ, Մեզ կը դրդէ վերստին կարգալ, խուկալ, առնուածքն վերստին մտածել մեր ընթերցումներուն վրայ, աւելի լաւ հասկնալու համար մեր ապաւորութիւններն ու գատումները: Գաղափարներու սերմանող մըն է ան: Անհրաժեշտ մակարդը՝ մտաւարական խմբումին:

Քննադատը պարտի, արդարեւ, նշմարել գեղեցիկ բաները, բացառել և սիրել տալ վանոնք, ըլլալ մարդ մը նաև որուն գրութիւնները մեզի խորհիլ տան, մեզի օգնեն խորհելու: Ֆակէն ուղեց ըլլալ, միևնոյն առնել, թարգման մը Գեղեցիկին և օտանդակ մը իմացականութեան: Տեսնենք ի՞նչ ձեւով յաջողեցաւ:

Առ հասարակ էմիլ Ֆակէին մէջ մարդիկ կը տեսնեն իրա՛յն շատ պայծառ իմացականութիւն մը, ատակ հասկնալու ամէն

բան և հաղատարմօրէն վերարտադրելու ամէն ըմբռնածը: Զինք այդ ձեւով նկատելը մեծարիչ է, և արժանաւորապէս, որովհետեւ իմացականութիւնը — իր երկու կերպարանքով, վերլուծող և համագործող —, կ'երևի իր արձեռնէն ցայտուն գիծը իր բարոյական խառնուածքին: Բայց այդ կը նշանակէ, միևնոյն տառն, զայն նեղցնել քիչ մը, ազդակցել ձեւով մը, և դայն անպատահալ ի մի բան, եթէ կ'ուզեն այդպէսով, ինչպէս բաւական յայտնի է որ այդպէս կ'ընեն, վստախ իր զգայնութիւնը, ուրանալով անոր գոյութիւնը, կամ վերաւերելով զայն քիչ բանի:

Ճշմարտապէս, Ֆակէն գիտէ ճշտակել մասնաւոր և նուրբ հրապոյրը գեղեցիկ բերկերուն, առանց ամենաթեման, ճիշդ է, և առանց քնարական զայրոյթներու, զգուշութեամբ, չափաւորութեամբ, այլ իրական և անկեղծ լքումով մը, կը կարգւոյ գիրքերը գիտնալու համար անտարակոյժ ինչ որ պիտի ըսէ անոնց մասին. արհեստագիտական խորշոմն է ատիկան և խորունկ անջնջելի ըլլալու աստիճան: Բայց կը կարգայ վանոնք նաև ըմբռնելու համար անոնց գոյականացնող (substantifique) ծածը, նշմարելու՝ անոնց մասնաւոր գեղը, վայելելի զանաւը մէկ բառով: Պիտի արմատանեն զինք իմացականութեամբ (intellectualisme) եթէ ետքը յագնութիւն յանձն կ'առնէ տրամաբանելու իր ապաւորութիւնները, նաև՝ պեղելու, համակարգելու զանոնք վերջապէս, որպէսզի մեզի փոխանցէ, կարելի եղածին չափ, իր հոգւոյն թրթոցութիւն արձագանքը:

Ան կ'ըմբռնի՞նք իր ընթերցումները, գիտելու լքով: Հրապոյրին գեղեցիկ երկերուն. այս ըմբռնումն մէն և լքումն գիտացաւ գծել սա թիւթիլ նկարը որուն քանի մը տողերը վերստին կարդալու հաճոյքը պիտի ունենայ մարդ՝ սեթէ հեղինակը մեզ կը յուզէ քիչ մը, չզիմարենք, թողունք որ ծեղ առաջնորդէ այս սիրելի ուղեցոյցը, թողունք որ մեզ ապաւորէ, մեզ յուզէ, թողունք որ խանդավառութիւն մեզ... մեզ առնել, զբաւել ստեղծարարութեամբ մը՝ բաւական հետաքրքիր բան է: Գիտնալութեան կերպ մը... մենք մեզ չենք և կ'ապրինք մեզի ներդայնացուած անձնաւորութեանց, մեզի նկարուած վայրերուն մէջ...

փոխառնել այդ կեանքին մէջ, կը գգանք որ կ'ապրինք աւելի ուժեղ կերպով, աւելի լայնօրէն, աւելի սքանչելիօրէն քան առօրեականին . . . » :

Յակէն գիտէ անձնատուր բլլալ և վա-
յելիք, Եւ գիտէ առաւել, ոչ միայն մեզ
հրախրել այդպէս ընել, այլ նաև ընկերա-
նալ մեզի սքանչելի ճամբորդութեան մէջ
զլուխ-գործոցներու երկիրը. հսն, մեզ ա-
ռաջնորդել մեր ձեռքէն բռնած, մեզ կեց-
նել կէտերուն ուրիշ տեսարանները կրնան
դիտուիլ իրենց բովանդակ չքերութեան
մէջ, և հո'ն մեզի բռնել, զգուշութեամբ
« հոգ էի, այսինչ բանը պատահեցաւ ին-
ծի . . . » :

Այսինքն՝ որոշ ժամերուն գործադրած
է գեղագիտական քննադատութիւն. Եւ
ինչպէս որ կարելի չէ իրեն վերագրել մի
միայն հետապնդած ըլլալ մտաւոր քննու-
թիւն մը գրականութեան ընդ մէջէն, այն-
պէս ալ կարելի չէ զինք մեղադրել զանց
առած ըլլալ երկեր, խօսելու համար նա-
խընտրաբար հնդկականներուն մասին, կամ
գիտականօրէն վիճելու՝ գրական պատմու-
թեան ընդարձակ նիւթ մը :

Շա'տ քննադատներ արժանի են, ա-
ռաւել կամ նուազ, նման յանդիմանու-
թեան :

Գրականութեան պատմիչները, հրա-
պուրուած ընդարձակ հեռանկարներովը
դրական « ըլլալիքին », զանց կ'առնեն յա-
ճախ կամ կ'արհամարհեն այդ գործը, զայն
նկատելով շատ խոնարհ, շատ պարզական,
Հոգեբան քննադատներ, մտահոգ տեսնե-
լու աշխատիլը մարդկային հոգիին փափուկ
մեքենականութեան և վերլուծելու հազ-
ուադուտ և բարդ « պարագաներ », thèse-ի
քննադատներ, տեսնեք որ կը հետապնդեն
ապագայեցումը իրենց օրտին խօսող ճշմար-
տութեան մը, օգտագործելով երկերը իբրեւ
փաստ, — անոնք ալ երկրորդ plan-ի վրայ
կը թաղուն երկերուն անշահախնդր և ման-
րակրկիտ ուսումնասիրութիւնը : Տպաւորա-
պաշտնի'քը նաև, շատ յոճախ, օրոնց հա-
մար գրեց. կը գգանայ պատրուակ մը մեզի
ընելու, 'պարշաճօրէն, իրենց մանրուկ,
ընդհալի խոստովանանքները գաղտնիք-
ներու :

Յակէն ինքն իսկ նկատի կ'առնէ յա-
ճախ երկերը միայն գծելու նպատակաւ :

անոնց հեղինակներուն կենդանագիրը՝ պըր-
պըտուած և նմանող, Բայց առ աշխ, քանի
որ ան գործադրած է գեղադիտական քնն-
նադատութիւն, հարկաւոր է գիտնալ՝ ո՞ր
պայմաններու մէջ, և ի՞նչ ձևով :

Թատերական քննադատութիւնը, և օր-
ուան գրքերուն քթօնիկը երեւան հանած
են իր տաղանդին և իր մեթոտին այս կեր-
պարանքը : Որքան ալ անհարկի ըլլայ,
դժուար է տեղեկագրել Թատերական կտորի
մը մասին, որուն առաջին ներկայացման
ականատես եղած էս, առանց պատմելու
գործողութեան ընթացքը, առանց մանրա-
մասնելու նկարագիրները, առանց բնու-
թէ ըլլալիք տեսարանը եղա՞ծ է Թէ ոչ,
առանց ցոյց տալու յատկութիւնները զորս
հոն նկատած, և Թերութիւնները որոնցմէ
ցնցուած էս : Եւ կը պատահի, ի վերջոյ,
որ խօսած կ'ըլլաս կտորին մասին և մի'
միայն կտորին մասին :

Օրուան գրքերուն համար, վէպեր նո-
րաժէպեր, պոէմաներ, զուտ գրական այս
մեթոտը պարտադրուի նոյն հարկաւորու-
թեամբ : Մտրդ կրնայ փախուստ տալ խոր-
հրդածութիւններու մէջ, և ընել պատա-
ներ, որոնք եթէ հաճելի են, քրոնիկագիրը
պարտահատոյց կը նկատուի : Յակէն, գրե-
թէ երբեք չգործեր այդպէս : Ան ինքզինք
կ'ենթարկէ աւելի խստութեան : Գիտէ խը-
նայել մեր ժամանակը — և իրենը : Եւ լա-
ւագոյն միջոցը տեղեկագրելու երկի մը մա-
սին իրեն կը թուի տակաւին այն որ կը
կայանայ՝ մի' միայն ինչպիսի տաղանդայ եր-
կին հետ առնչութիւն ունեցող վերլուծ-
ման և մեկնութեան մէջ :

Այս քննադատութեան նմաշեներուն կը
հանդիպինք այնքան Propos de théâtre-ի,
որքան Propos littéraires-ի մէջ :

Հիտելի տեղեկատվութիւն համար Յակէին
գործագրած՝ մեթոտին մասին այս ուսում-
նասիրութեանց մէջ, նկատենք մօտէն մի-
անոնց յօդուածներէն, Polyeucte-ինը օրի-
նակի համար :

ԱՄՓՈՓՅՑ

ՊԱՐԳԵԻ ՏԷԼԵ ՅՈՂՂԱՆԵՆԵՍԵԱՆ

(Եարուցակի' 10)